

FAHRETTİN COŞGUNER-SAİT OKUMUŞ

AV VE AVCILIĞA DAİR XV. YÜZYILDA YAZILMIŞ BİR RİSÂLE: KİTÂB-I SAYD-NÂME*

Fahrettin COŞGUNER**
Sait OKUMUŞ***

Özet: Av hayvanları, avlanma usulleri, av aletleri ve avlanma şekilleri toplumların inançlarına, kültürlerine, gelenek ve göreneklerine göre farklılıklar gösterir. Bizim avcılık kültürümüz ve geleneğimizle ilgili pek çok eser yazılmıştır. Sahip olduğumuz bu zengin kültürün ortaya çıkarılması ve bu alanda yazılan eserlerin ilgililerin istifadesine sunulabilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada Türkçe'ye çevirisi ve metni verilen, XV. yüzyılda kaleme alınan ve tek nüshası bilinen Sayd-nâme adlı risâle de bunlardan yalnızca bir tanesidir.

Anahtar Kelimeler: Halilullah b. Abdülgaffâr Fâzıl el-Kirmânî, Sayd-nâme, av, avcılık.

A RISALA WRITTEN ABOUT HUNT AND HUNTING IN 15TH CENTURY: KİTÂB-I SAYD-NÂME

Summary: Hunting animals, methods of hunting, hunting tools, types of hunting vary depending on each society's belief, culture and tradition. A lot of works have been written on our hunting culture and tradition. To be able to present the hunting culture peculiar to us for the benefit of those who are interested is quiet important. One of these works is Kitâb-ı Sayd-nâme which was written in the 15th century by Halilullah b. Abdülgaffâr Fâzıl el-Kirmânî and the only copy known and Turkish version with the text have been presented in this study.

Keywords: Halilullah b. Abdülgaffâr Fâzıl el-Kirmânî, Sayd-nâme, hunt, hunting

* Bu makale, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından düzenlenen *Uluslar arası Türk Kültüründe Av Sempozyumunda (15-16 Kasım 2006)* sunulan bildirinin genişletilerek düzenlenmiş ve eserin asıl harfleriyle oluşturulan metninin eklenmiş halidir.

** Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü. (el-mek: fcosguner@hotmail.com)

*** Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi. (el-mek: saitokumus@yahoo.com)

AV VE AVCILIĞA DAİR XV. YÜZYILDA YAZILMIŞ BİR RİSÂLE: KİTÂB-I SAYD-NÂME

Avcılığın tarihi insanın yaratılışından da eskidir. Tüm canlılar hatta bütün varlıklar arasında bir avlanmadan söz etmek mümkündür. Bizim anladığımız manada insanların avlanması ise ilk insanla başlar. Av hayvanları, avlanma usulleri, av aletleri ve avlanma şekilleri toplumların inançlarına, kültürlerine, gelenek ve göreneklerine göre farklılıklar gösterir. Bizim avcılık kültürümüz ve geleneğimizle ilgili pek çok eser yazılmıştır. Sahip olduğumuz bu zengin kültürün ortaya çıkarılması ve bu alanda yazılan eserlerin ilgililerin istifadesine sunulabilmesi büyük önem taşımaktadır. Burada Türkçe'ye çevirisi ve metni verilen Sayd-nâme adlı risâle, zamanının av ve avcılık kültürüne ışık tutan eserlerden sadece biridir.

XV. yüzyılda kaleme alınan Sayd-nâme adlı risâle, Halilullah b. Abdülgaffâr Fâzıl el-Kirmânî tarafından kaleme alınmış olan söz konusu el yazması Risâle, Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Pertev Paşa Ktp. No. 799, 51^b-63^b varaklar) *KİTÂB-İ SAYD-NÂME* adıyla kayıtlıdır. Eserin başka bir nüshası tespit edilememiştir.

Kaynaklarda hayatı hakkında her hangi bir bilgiye ulaşamadığımız yazar risâlenin, Hanefî fikhına göre avcılık konusunda Arapça olarak yazılan bir eserin Farsça'ya çevirisi olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte yazar bir takım eklemeler yaptığını da dile getirmiştir. Kullandığı dil çok akıcı ve sadedir. Eser üstün sıfatlarla tavsif edilen ve adı anılmayan bir şehzâdeye atfedilmiştir.

Risâle açık, okunaklı ve sade bir Farsça'yla kaleme alınmıştır. Risâlede cümlelerin anlamında herhangi bir eksikliğe yol açmayan bazen bir kelimelik bazen de bir satırlık boşluklar bırakılmıştır. Bu çalışmada söz konusu boşluklar Farsça metinde (...) şeklinde belirtilmiştir. O dönemin yazım şekline uygun olarak tamamen Arapça alfabe kullanılmıştır. Yani günümüz Farsça'sında bulunan "ث پ گ ج" harfleri kullanılmamıştır. Bu nedenle metni oluştururken eserin aslına sadık kalınmıştır. Yine o dönemde kullanılan bazı kelime ve isimler de okunabilen şekliyle çeviriye konarak, anlaşılma güçlüğü olan yerler "?" işaretiyle dikkat çekilmiştir. Metin içerisinde geçen âyetlerin Kur'an-ı Kerim'deki yerleri ve gerekli görülen açıklamalar çeviri kısmında dipnotlarda verilmiştir.

Sonuç olarak bu eser, küçük bir risâle olmakla birlikte yazıldığı dönemin av ve avlanma anlayışlarına ışık tutması bakımından oldukça önemlidir. Avcılık olgusunun, tarihi süreçte çok büyük bir değişikliğe uğramadığı, sadece kullanılan araç ve gereçlerde farklılıklar görüldüğü anlaşılmaktadır. Risâlenin başka bir önemi de Farsça'yı böyle güzel bir şekilde kullanabilen bir yazarın isminin gün yüzüne çıkmasıdır. Bu makale, kültürümüzdeki avcılık anlayışını ortaya koy-

FAHRETTİN COŞGUNER-SAİT OKUMUŞ

makla birlikte, avcılık kültürümüze de önemli bir katkı sağlayacağı düşüncesiyle hazırlanmıştır.

Risâle'nin çevirisi:

KİTÂB-I SAYD-NÂME¹

Âlemlerin rabbi olan Allah'a hamdolsun. Muhammed'e (s.a.v.), âl ve ashabına salat ve selam olsun. Bu zamanda havanın tatlılığıyla geniş yeryüzü nergis gömleğini ve göğün gül saçan abasını giymiş; bahçe sahası ve gülistan çimenliği gökyüzü kadehinden şebnem damlaları içmiş; havanın ılımanlığıyla canlı hükmünü almış; eğer kalemin ucuyla bir resim yapılırsa, devlet ve saadet resmi, zafer bahçesinin kapılarını açmış; ikbal ve eğlence, nevruz bostanının kilitlerini çözmüş; turaç kuşu ormanda sülün kanıyla zincirler oluşturmuş; servinin dibinde güzel sesli kuşlar, kenger otunda dallar ve dallar da (52^a) köşkerin penceresinde hep bir ağızdan şarkılar söyleyen şarkıcılar gibi olmuştur.

“Kumru ve bülbül birlikte kâfiye söyle,
Yasemin ve gülle beraber kâfile oluştur,
Sabah vakti feryat eden guguk kuşu,
Âhıyla feleği kül rengine çevirdi.”

Hazretin gizli felek dergahından, saltanatın koruması altındaki Şehzâde'nin yardımıyla ki o; her sabah cihanı kaplayan güneş falının kutsal simurgu, bu yüce gökyüzü tahtının Cemşid'i, büyük âlem fezasında kol kanat germiş ileri görüşlü aklının yücelere uçan şahbazı, beyin yatağının yuvasından kalkmış ve yüzünü tedbir sahasına çevirmiştir. Onun himmet ankâsı merhamet ve ikram makamında, şefkat ve adaletin gölgelerini emniyet yeri Kirmân halkının üzerine atmıştır. Yüce hitap, zavallı cılız bir serçe gibi, nefis-i emmârenin cezasıyla kartalın kahr ve zulüm ateşine tutulan hırs ve haset ateşinin ıstılahçıların², (52^b) daima akıllıların kulağına ulaştırırın.³

Müjde ve mutluluk işareti ortaya çıktı, çünkü: Av konuları hakkında, helal ve haram olan hayvanlar konusunda, zorlukların karşasından uzak, gayet açık ibarelerle, maksatlı açıklamaların sınırlandırıcı ibarelerinden beri, Hanefî mezhebi fihhına göre yazılan, Kütübhâne-i Ma'mûre'de diğer kitapların arasına karışmış halde bulunan Arapça bir risâlenin Farsça'ya çevirisi olarak bu risâle kaleme alınmıştır. O'nun yüce emrine uyararak, bu fakir (53^a), hakir ve Kıtırmir'den⁴ daha aşağı (bendenizin) kalem oynatmasıyla bu risâle, bu zayıf ibarelerle hayırlısıyla yazıldı. Bu konularda ve bu meselelerin halli hususunda her ne arz edilmişse o Hazret'in katında, bir incinin okyanusa nispeti ya da küçük bir şeyin Kirman'a kıyası gibidir. Fakat, “Câmî'nin sözü, ancak kutlu Şâhın tabiatının kabul iksiri ile, halis altın gibi revaç bulur.”

AV VE AVCILIĞA DAİR XV. YÜZYILDA YAZILMIŞ BİR RİSÂLE: KİTÂB-I SAYD-NÂME

Ve yardım, kendisine tevekkül edene çok ikram eden, dönüş ve sığınma kendisine olan Allah'tandır. Bu risâle üç bölüm ve bir sonuçtan ibarettir. Şöyle ki: av iki anlamda kullanılır; birisi eylem, yani av yapmak, diğeri ise tutulan hayvandır. Bu av yapma eylemi, Hac için ihrama girmiş olan kişi dışında, mübahtır⁵. Belirtilen haram dışında bu fiilin mübahlığının (53^b) aklî ve naklî⁶ delilleri vardır. Aklî delili hatırlayalım: Bu, işin erbabının ve âdâb erkanının sayfalarında açık ve belirgindir. Yarattılışın özü, Allah'ın tek halifesi, bilgili, görgülü ve en güzel surette yaratılan varlığın insan olduğu akıl sahiplerine gizli değildir. Ebedî talih mührü özellikle bu şanı yüce taifenin adına basılmıştır. Ebedî saadet hutbesi, mele-i a'lâda bu cemaatten bir fırkanın yüce adına okunmuş ve akşamleyin din, semtin en yüksek yerine oturmuştur. İnsanoğlu, azamet hazinelerinden İlahî hakikatleri ve melekût âlemlerini isti'dâd diliyle istemiştir. Onların izzet süsleri, "O size istediğiniz her şeyden verdi."⁷ yüce hitabının şerefleştirmesiyle süslenmiştir. Korkulmayacak olanın takdirinden yüz maddî âlem kadar genişlemiş, (54^a) yücelere uçan şahbâzla hayal kuvvesi güç kazanmıştır. Bütün canlı türlerine, belki diğerk tüm mevcûdâta ve mahlûkâta olan üstünlükleri parlak güneş ve fecr-i sâdik⁸ gibidir. Diğerk canlılar, bu türün geleceğinin gereği olan her yönden faydalanmaları için alet ve edevat mesabesinde dirler. Bu sebeple İlahî marifeti kazanmada bizim için, insan bedeninin parçası olmaya elverişli hayvan türlerinin tahlil ve açıklaması daha doğru ve daha önceliklidir. Çünkü bazı hayvanların etleri, onlarda bulunan bazı kötü özelliklerden dolayı, insan bedeninin parçası olmaya layık değildir. Bu sebeple din sahibinin elçisi tarafından, yenilmeleri yasaklanmıştır. Geri kalan bir kısmı da insan vücudunun parçası olma kabiliyetinde bulunduğundan (54^b) mübah kılınmıştır. Her şekilde onların avlanması mübahtır. Naklî delilin birincisi "İhramdan çıktıktan sonra avlanabilirsiniz"⁹ âyet-i kerimesidir. Burada gereklilik veya mübahlığın dışında bir emir olmadığı için mübah olur. Diğerk bir âyet-i kerime "İhramlı olduğunuz sürece kara avı size haram kılınmıştır."¹⁰ Avın haramlığı ihramla sınırlı olduğundan ihramın dışında helal olur. Başka bir delil, avın mübahlığı konusunda icma-i ümmetin¹¹ meşhur ve malum olmasıdır. Böylece aklî ve naklî deliller anlaşıldı. Av ve av yapmak; köpeklerle, av zağarlarıyla, doğan, şahin, kerkenez, karakuş ve diğerk av kuşlarıyla mübahtır. Allah ü Teâla şöyle buyurur: "Allah'ın size bildirdiği üzere yetiştirdiğiniz avcı hayvanların sizin için tuttuklarını yiyin."¹² Bu âyet-i kerimeden, birkaç şartın olduğu anlaşılıyor. Yani kendisiyle av yapılan hayvanlar (55^a) eğitilmiş olmalıdır ve onlara eğitimli denir. Köpeğin eğitimi şöyledir: Üç sefer av üzerine koşturulur, avı tutar ve yemez. Avcı gelene kadar onu korur. Üç kez bu şekilde yapınca eğitil-

FAHRETTİN COŞGUNER-SAİT OKUMUŞ

miş olur ve o artık avcıdır. Doğan, şahin ve uçan kuşlarda ise eğitim şu şekildedir: Sahibi bu hayvanlardan birisini avın üzerine atar, geri çağırınca döner ve sahibinin yanına gelir. İkincisi irsal, yani onu gönderdiğinde gitmesidir. Kışkırtılmasıyla birlikte heyecan duyması gerekir. Üçüncüsü, bu avcı hayvanların oldukları her yerde avlanan hayvanın cesedinde av yarasının açıkça görülmesidir. Bu iki şart âyet-i kerime ile sabittir. Dördüncüsü, köpek veya diğer hayvanlar avın üzerine gönderildiği zaman Bismillâhirrahmânirrahîm (55^b) denmesi ve bunun kasten terk edilmemesidir. Allah'ın adının anılmasına delil, Mustafa'nın (en güzel salat ve selam onun üzerine olsun) hadisidir. Adıyy b. Hâtem'den şöyle nakledilmiştir: "Eğitilmiş köpeği gönderip Allah'ın adını zikrettiğinde ondan ye, şundan yeme ki..."¹³ Şâfî (r.a.) mezhebinde Allah'ın adının anılması müstehaptır,¹⁴ helal şartı değildir. Şâfîlerin buna delili, Bera b. Gâzib'in Peygamberimizden (Allah'ın salat ve selamı üzerine olsun) naklettiği şu hadistir: "Müslüman, hayvanı Allah'ın adıyla keser, ister besmele çeksün, ister çekmesin."¹⁵ Yani Müslümanlar boğazlamayı Allah'ın adıyla yaparlar. İster isim söylesinler, isterse söylemesinler. Eğer Hanefî mezhebinden birisi şöyle bir soru sorarsa: Zâhirde Kur'an'ın âyet-i kerimesi Allah isminin zikredilmesinin gerekli olduğuna delalet ediyor. Çünkü şanı yüce Allah şu şekilde buyurmuştur: "Üzerine Allah adının anılmadığı şeyden yemeyiniz, (56^a) şüphesiz bu büyük günahtır."¹⁶ O halde isim zikretmeyi terk etmek haram olur. Buna cevap olarak şöyle derim: "Ve innehu le-fiskun" ibaresindeki vâv, hâl vâv'ıdır. Atıf vâv'ı olması Kur'an'ın belâğatına uygun değildir. İnneke'den dolayı ikinci cümle haber ve isim cümlesidir. Birinci cümle de inşâî ve fiil cümlesidir. Böylece âyet-i kerimedeki yasak sınırlanmış olur. Fısk (büyük günah) olan boğazlama şekli yüce Allah'ın kitabında şöyle açıklanmıştır: "Allah'tan başkası adına boğazlanan..."¹⁷ Yani başka birinin adını anıp boğazlamaktır. Şöyle ki putların ismini söyleyerek boğazlamak cahiliye döneminin adeti idi. Allah'ın dışında başka bir isim söylenmedikçe yasak ondan kalkar. Yasak olmayınca haram da kalkar. Haram ortadan kalkınca da helal olur. Hatırlandığı kadarıyla mezhep delilleri yazıldı. En iyi bilen Allah'tır.

Bu mukaddimeye binaen, bir ava (56^b) bakarız eğer bunu avcı hayvanlardan doğan, şahin gibi uçan kuşlar yakalamışlarsa ve yakaladıkları avdan bir parçasını yemişlerse, kalan kısım helaldir ve yenilebilir. Eğer köpek ve av zağarı yakalamış ve bir parçasını yemişse, geri kalan kısım haram olur ve yenilmez. Eğer avcı ulaştığında av canlıysa onu boğazlaması gerekir. Boğazlanmazsa veya köpek yaralamamış, boynundan tutarak öldürmüşse ya da eğitilmiş köpek eğitimsiz köpeğin yardımıyla avı yakalamışsa veyahut Mecûsî bir kişi tutmuşsa veyahut

AV VE AVCILIĞA DAİR XV. YÜZYILDA YAZILMIŞ BİR RİSÂLE: KİTÂB-I SAYD-NÂME

da ister eğitimli ister eğitimsiz olsun avcının av sırasında avın üzerine sürdüğü $\text{بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ}$ ’i kasten terk ettiği avların tümü haramdır. (57^a) Bil ki eğitimli köpeğin talimi şu şekildedir: Üç sefer avın üzerine sürülür, onu yakalar ve yemez. Doğanınki ise, geri çağırıldığında geri gelmesidir. Bir kısım büyük sahabelerden (r.a.) böyle nakledilmiştir. İbarenin zahiri, köpek ve doğan içindir. Fakat hükmü, her ikisinin emsallerini de kapsar. Bu iki türün eğitimine işaret edilmesi şundandır: Köpek, yemeye karşı çok hırslıdır. Doğan ise son derece vahşidir ve insandan kaçır (insana yabancıdır). Köpek yemeyi terk ettiği zaman, doğan da yabancılığı bırakıp geri döndüğünde, kendi alışık oldukları adetlerinden bu şekilde uzaklaştıkları zaman eğitilmiş olduklarına delildir. En iyi bilen Allah’tır.

Yemenin terk edilmesinin eğitimin belirtisi olması, üç seferle şart mıdır, yoksa değil midir, diye ihtilafa düşülmüştür. İmam Ebû Hanife (57^b) ve diğer iki mezhep sahibinden¹⁸ bir rivayete göre şarttır. Onlar şöyle izah etmişlerdir: Eğer üç seferden daha az olursa, ihtimali vardır, mezhepte meşhur olan, köpeğin tok olmasıdır, ama üç defa (avı) terk ederse bu, onun alışkanlığı olduğuna delalet eder. Üç sayısı hakkında İmam Ebû Hanife’den diğer bir rivayet şudur: Eğitimin sabitliği (sübût), avcıya bağlıdır. Yani avcının zann-ı gâlibi, eğitimli olduğu ise, az da terk etse çok da terk etse, ona eğitimli derler. Bir köpek, onu biri avın üzerine göndermeden, yakalamak için avın peşinden koşarsa, koşarken bir Müslüman onu alıkoyar, köpek o Müslümanın alıkoymasıyla durursa ve avı tutarsa, helal olur. Bir Müslüman eğitimli köpeği avın üzerine (58^a) gönderir ve köpek avın üzerine koşarken, Mecûsî onu alıkoyarsa, veya köpeğe birkaç kez seslenip kışkırtırlar ve köpek Mecûsînin alıkoymasıyla durursa veyahut onun isteği artar da avı tutarsa, o av helal olur. Bir Mecûsî bir köpeği avın üzerine gönderir, bir Müslüman da onu alıkoyarsa ve alıkonulan o köpek, onun (Müslümanın) alıkoymasına rağmen avlarsa, o av haram olur. Bil ki köpek avdan yerse, yenmez ve doğan yerse yenir. Çünkü yemenin terki, köpeğin eğitiminde şarttır. Oysa doğan’ın eğitiminde şart değildir. Bir Müslüman, eğer köpeği avın üzerine sürer, (ecnâ?) varır ve avı alırsa (tutarsa), o av helal olur. Biri, birkaç köpeği avın üzerine gönderir veya birkaç kimse bir köpeği avın üzerine gönderirse, helal olur.(58^b) Bir kimse derse ki “İmam Ebû Hanife’nin (r.a.) mezhebinde zebîha’nın¹⁹ helal olmasının şartının tesmiyedir²⁰; biri, birinin koyununu gasp edip boğazlarsa ve Bismillâhirrahmânirrahîm derse, onun malı olur ve boğazlanan hayvan helal olur.” Aynı zamanda Hanefilikte sabit kuraldandır ki haram eylemin başında tesmiye küfürdür ve koyunu gasbetmek haramdır. O

FAHRETTİN COŞGUNER-SAİT OKUMUŞ

halde haram eylemin başında Bismillâhirrahmânirrahîm demişse kafir olur ve kafirin kurbanı haramdır. O halde “Neden onun malıdır ve kurban neden helal olur?” derler. Diyorlar ki haram eylemin başında kutlu saymak ve uğur saymak için Bismillâhirrahmânirrahîm demek, küfrü gerektirir. Burada tesmiye kutlu saymak ve uğur saymak amacıyla değildir, bilakis helallik şartı boyutudur.

Ava ok atma meselelerindeki kural şudur: (59^a) Avın ölümünün yaralama sebebiyle olduğu kesinse helaldir ve ağırlık (av aletinin ağırlığı) sebebiyle olduğu kesinse, haramdır. Avın yaralama veya taşımaya sebebiyle gerçekleşen ölümünde köpek varsa, haramdır. İhtiyat vesilesiyle avcı, bir ava bir ok atarsa, Bismillâhirrahmânirrahîm dendiği ve o av o okla yaralanıp öldüyse, helal olur. Onun eti yenebilir. Avcı bir ava ok atar, o ok ava isabet ederse ve avcının gözünden kaybolur da ölürse ve avcı oku attığında onu görmek isterse (görme-ye/bulmaya çalışırsa), helal olur. Onu görmek istemek/bulmaktan geri durursa, ondan sonra ittifak üzere o ölü ava ulaşırsa, haram olur. Avcı guguk kuşu veya çöl güvercini veya benzeri gibi (av hayvanına) bir ok attığında av suya düşüp helak olduysa, haram olur. Çünkü (59^b) suya düşme sebebiyle ölmüş olması mümkündür, o zaman da haramdır. Bir ava bir ok atarsa ve o av dağa veya bir çatıya düşer ve o dağ veya çatıdan da yere düşüp ölürse, “Bir ava bir ok atar da, av havadan önce yere düşer ve sonra da ölürse.” durumunun aksine, o av helaldir. Ve avcı tırkezle -temreni olmayan ve Arapların mi’râd dediği ok- geniş bir yere gider, bir canlıyı vurursa (vurulursa), av o okla ölmüşse, haram olur. Çünkü o okla yaralama meydana gelmez. Bilakis meydana gelirse, itibar yarayadır. Avcı ava bir ok atar veya kılıç bir avı vurursa, avın organlarından biri kesilmişse helal olur. Ama o organ yenemez.

Avcı, bir avı (60^a) kılıçla veya kılıç gibi bir şeyle vurur, o av ikiye ayrılırsa, bakarız, eğer avın gövdesinden altıda dördü aşağı yarısında olursa, o av tamamıyla helaldir. Ve altıda dördü yukarı yarısında ise, haramdır. Çünkü bu durumdaki avın hayatı, kesilenin (hayvanın) hayatıyla aynı değildir. Ve ikiye ayrılırsa, bu mesele özetle şöyle zikredilir: Bil ki Mecûsînin avı ve putperestin avı ve mürtedin avı haramdır. Avcı bir ava bir ok attıysa ve o okla o av düşmeyip hayatta kaldıysa, ondan sonra başka biri aynı ava bir ok atıp onu öldürdüysen, o av, ikinci avcıya aittir ve helaldir. Birinci avcı, ok attığında avı yaraladıysa, ikinci avcı da ok atıp öldürürse, haramdır. Ancak birinci avcının malı olur. İkinci avcı (60^b) yaralı avın kıymetini birinci avcıya ulaştırmayı üstlenirse, (helal olur). En iyi bilen Allah’tır.

Hayvanlardan helal olan ve haram olanların açıklaması hakkında Allah Sübhânehu ve Te’âlâ şöyle der: “De ki: Size temiz olan şeylerin hepsi helal kılınmıştır.”²¹ Bil ki temiz yiyecekler helaldir As-

AV VE AVCILIĞA DAİR XV. YÜZYILDA YAZILMIŞ BİR RİSÂLE: KİTÂB-I SAYD-NÂME

lan, kaplan, leopar, pars, domuz, sansar, köpek, kurt, çakal, sırtlan gibi pençeli hayvanlar İmam Ebû Hanife'nin (r.a.) mezhebinde haramdır. Bunlar gibi, şahin, çarh²², doğan, atmaca, kartal ve benzerleri gibi pençesiyle bir şey yakalayan uçan canlılar da haramdır. Leş yedikleri için kara karga, bîse, kerâçek haramdır. Tarlalarda dolaşıp tane toplayan, tarla kargası denen gagası kırmızı karga helaldir. Şâfiî fakihlerden bazısı, (61^a) bu konuda bir risâle yazmışlardır. Aslında güçleri nispetinde gayret etmişlerdir. Mezhep kitaplarından özetlemiştir. Onun İslâm'daki gayreti için Allah'a şükür olsun. Meselenin aslını, İmam Şâfiî (r.a.)'nin mezhebi temelinde izah etmişler; İmam Ebû Hanife (r.a.), İmam Mâlik ve İmam Ahmed b. Hanbel'in (Allah onların hepsinden razı olsun) mezhebindeki konuları veya bu imamlardan birisinin mezhebinde ihtilaf edilen şeyi, Şâfiî (r.a.) mezhebinin temel alarak açıklamışlardır. (...).²³ Bu konuların keyfiyetini hepsine göre izah edebilmek için, risâlenin özeti açıklanmaktadır. Ashaptan bazısının aksine, İmam Şâfiî'nin (r.a.) mezhebinde ihtilafsız olarak helal olan hayvanlar, el-himâru'l-vaşî kör eşek (61^b), el-hayl at, ez-zabb timsah, ed-dab' sırtlan, el-ebel deve, el-bakar inek, el-ganem koyun, ez-zabî ceylan, es-sa'leb tilki, el-erneb tavşan, el-yerbû' çöl karıncası, el-bakaru'l-vaşî çöl ineği, es-semek balık, kumrî ed-debî bir tür kumru, el-yemâme ev güvercini, fâhte guguk kuşu, tîhû bir tür keklik, el-versân çöl güvercini, el-katâ çöl tavuğu, el-'usfür serçe, es-sa' ve çalukuşu, ez-zorzûr sığırcık, en-neâm deve kuşu, ed-dîk horoz, ed-decâce ev tavuğu, el-hubârâ toy kuşu, kuleng turna, el-cerâd çekirge, el-kanbere tarlakuşu (toygâr), ebu'l-melîh dişi ördek -Şirazlılar buna zâr derler-, ed-durrâc turaç kuşu, beyaz olmayan su kuşlarıdır.

Şâfiî mezhebindeki en doğru rivayet şudur: Remiz ashabının aksine (62^a); ed-delak çöl kedisi, dele sansar, el-vebr adatavşanı -kediden daha küçük, kuyruğu yoktur, bazısı küçük kuyruğunun olduğunu söylemiştir-, ed-düldül büyük oklu kirpi, es-semûr samur, es-sincâb sincap, el-kâkum as, el-havâsıl pelikan, ümmü habîn berre mâl, el-kunfuz küçük kirpi, ibn 'irs samur, râsû sansar, el-celâle hayvan gübresi yiyen (sergîn h'âr) inek ve koyun, balık şeklinde olan deniz hayvanları, bir insanın bir arada bulunabildiği hayvanlar helal olan hayvanlardır. En doğrusu şudur: gurâbu'z-zer' tarla kargası -bazısının kırmızı gagası vardır, ona zâğ derler-, el-gudâf es-sağîr er-remâdî kül renginde küçük karga, beyaz olan su kuşları, bülbül el-'andelîb, ağaçkakan eş-şakrak, yeşil arı kuşu, remiz ashabının aksine Şâfiî mezhebinde helal olan hayvanlardır.(62^b) el-Hinzîr domuz, el-kelb köpek, el-himâr eşek, el-bağl katır, el-esed aslan, ez-zîb kurt, en-nemr kaplan, el-fehd pars, el-bebr leopar, el-kırd maymun, es-sem' sırtlandan kurt yavrusu, ed-dîb ayı, el-hayye yılan, el-fâre fare, el-'akreb akrep, en-

FAHRETTİN COŞGUNER-SAİT OKUMUŞ

nusâs sayfî -ayak üzerinde sıçrarlar.-, el-vezeğ kertenkele, el-gitâ kertenkele, sârn ebrâs bir tür kertenkele, el-hunfûsâ bok böceği, el-kurâd kene, el-cu'il bok böceği, nebât verdân -pislikten çıkan kurtlardır-, himâr-ı kabbân (terazi eşeği), har-ı hâk (toprak eşeği)²⁴, el-kühâ -kumda olan kurttur-, el-hırbâ' bukelamun, el-'ankebût örümcek, el-bâzî doğan, eş-şâhîn bilinen kuş, el-'ukâb kartal, eluh karakuş, el-gurâbu'l-ebkâ benekli karga, el-hıdâ çaylak, el-buğâse küçük uçan ördek, batt et-tayrân uçan ördek (63^a), er-rahme leş yiyen hüma, mülâ'ib zılle -kendi gölgesiyle oynayan bir kuştur-, en-nesr akbaba, ez-zübâb sinek, remiz ashabının aksine Şâfî (r.a.) mezhebinde haram olan hayvanlardır. el-Fil (fil), ibn âvî çakal, el-hirretü'l-ehliyye ev kedisi, el-hirretü'l-vahşiyye çöl kedisi, en-nemle karınca, ez-zıfdı' kurbağa, kûk seretân yengeç, et-timsâh timsah, es-sülehfât kaplumbağa, Şâfî (r.a.) mezhebinde remiz ashabının aksine (haramdır). el-Gurâbu'l-esvedü'l-kebir büyük kara karga, el-'ak'ak saksaağan, el-huttâf kırlangıç, es-surad (yeşil ispinoz) -serçe avlayan küçük bir kuş-, en-nahl bal arısı, el-hüdhüd çavuş kuşu, el-laklak leylek, el-bebğâ papağan, et-tavûs tavus kuşu, el-bûm bir tür baykuş, es-sav' bir tür baykuş, el-hâme güvercin, bûfiyye, (63^b) el-huffâş yarasa. Başlangıcı mübarek, bitişi övülmüş olan bu risâlenin tamamlanması, 881h./1476m. Zilhiccede gerçekleşti. Bu meseleleri tertip eden, seçkin Peygamberin şeriatının hizmetkârı Sultanî devlete davet eden Halîlullah b. Abdülgaffâr Fâzıl el-Kirmânî'dir. Allah onun durumunu düzeltsin."

AV VE AVCILIĞA DAİR XV. YÜZYILDA YAZILMIŞ BİR RİSÂLE:
KİTÂB-I SAYD-NÂME

Eserin orijinaline uygun metni:

کتاب صید نامه

الحمد لله رب العالمين والصلوة على محمد وآله اجمعين (...). درین وقت که از لطافت هوا بسیط غبرا بیراهن ن رکسی و قبای کلریز آسمانی بوشیده و صحن بستان و جمن کلستان از ساغر آسمانی جرعه‌های شب نم نوشیده ز اعتدال هوا حکم جانور کیرد اگر بنوک قلم صورتی کنند نکار دولت و سعادت ابواب باغ فیروزی باز نهاده و اقبال و عشرت در بندها بستان نوروزی کشاده جنکل دراج بخون تدر و (...). سلسله‌ها ساخته بر بای سرو مرغان خوش الحان بر کنکرها شاخها جون مغنیان (52^a) هم آواز بر بنجرها کاخها

قافیه کو قمری و بلبل بهم قافله زن یاسمن و کل بهم
فاخته فریاد کنان صبحکاه فاخته کون کرده فلک را ز آه

از درگاه سپهر اشتباه حضرت با نصرت سلطنت بناه شاهزاده که هر صبح دم که سیمرغ همایون فال خورشید جهانگیر که جمشید صاحب سریر این سقف معلاست در فضاء عالم بالا بروبال کستراند شاهباز بلند پرواز عقل دوراندیش از آشی ان خوابگاه دماغ برخاسته روی بر صحرای تدبیر نهاد همای همتش در مقام مرحمت و مکرمت ظلال شفقت و معدلت بر مفارق ساکنان دارالامان کرمان اندازد و مصطلحان²⁵ نار حرص و حسد را که جون کنجشک حقیر ضعیف ترکیب (52^b) کریفتار آتش قهروتعدی عقاب بر عتاب نفس اماره اند بیوسف خطاب مستطاب بکوش هوشان برساند

(...)

اشارات سعادت بشارت صادر کشت که رساله در بیان مباحث صید و شرح آنچه از حیوانات حلالست و آنچه حرامست بعبارت در غایت وضوح غری از شایه تکلفات بری از تعقید در عبارات مقصود در بیان مقصود محتوی بر ترجمه رساله که بر طریقه مذهب امام حنیفه رضی الله عنه بلسان عربی بکلک بیان در آورده اند و در کتب خانه معموره در سلک دیگر کتب منخرط است این فقیر (53^a) حقیراقل من القطمیر قلمی نماید امتسالالامرہ العالی این رساله بدین عبارت شکسته در خیر تحریر آمد هر چند عرض این مباحث و رفع این مسایل نزد آنحضرت مثال بردن در بعمان و زیره به کرمان است اما

کفته جامی نکیرد جون زر خالص رواج جز باکسیر قبول طبع شاه کامیاب
 والتوفیق من الله الکریم الوهاب علیه التوکل والیه المرجع والمآب و این رساله مشتمل
 است بر سه فصل و خاتمه کتاب (...). بدانک صید را بر دو معنی اطلاق می کنند
 یکی آن فعل یعنی صید کردن و یکی آن حیوان که گرفته اند و این فعل صید کردن
 شرعاً مباحست بر غیر آنکس که احرام بسته باشد و در غیر حرم و بر اباحت (53^b) آن
 دلایل عقلیه و نقلیه هست (...). دلیل عقلی یاد کنیم تا بر صحایف ضمائر ارباب الباب
 و صفایح خواطر اصحاب آداب واضح و مبین گردد مخفی بر اهل خرد نیست که
 خلاصه آفرینش و صدرالجریده خداوندان دانش و بینش هیکل بدیع بیکر انسانی است
 که سکه دولت ابدی بنام مخصوصان این طایفه عظیم الشان زده اند و خطبه سعادت
 سرمدی در ملأ اعلا باسم شریف فرقه ازین جماعت خوانده و در م سل دین؟ رفعت کوی
 سقت ر بوده و حقایق الهی را از خزاین جبروت و عوالم ملکوت بلسان استعداد طلب
 نموده تا طراز اعزازشان بتشریف خطاب مستطاب و اتاکم من کل ما سالتموه مطرر
 کشته و از قضا لا هولی آنچه در وسع (54^a) صد نا سوتی بوده بشهباز بلند پرواز قوه
 متخیله اصطیاد کرده و فضیلت ایشان بر جمیع انواع حیوان بلکه سایر موجودات و کافه
 مخلوقات جون آفتاب روشن و جون صبح صادق و دیگر حیوانات بمنزله آلات و ادوات
 تا بهر جهت که موجب استقبال این نوع شود انتفاع گیرند و بدین سبب در کسب
 معارف الهیه ببذل ما تحلیل و جنس حیوانات که غذا م نجه متعددی باشد احق و اولی
 است و جون لحوم بعضی از حیوانات سزاوار آن نیست که جزو بدن انسانی گردند
 بواسطه بعضی از صفات ذمیمه که دریشان است و بدان سبب از حضرت رسالت
 منقبت صاحب شریعت منع از اکل آنها صادر شده و در بعضی که قابلیت آنکه (54^b)
 جزو بدن انسانی شود دارند بر اباحت باقی است هر آینه صید آن مباح باشد و دلیل
 نقلی اول آیه کریمه و اذا حللتهم فاصطادوا جون در این محل از برای وجوب یا آنچه
 غیر از اباحت است نیست بس بر اباحت باقی باشد و دیگر آیه کریمه حرم علیکم صید
 البرما دتم حرمنا جون حرمة صید مقید باحرام است در غیر احرام حلال باشد دیگر
 اجماع امت بر اباحت اصطیاد مشهور و مع روفست بس بدلائل عقلیه و نقلیه معلوم شد
 اباحت صید و صید کردن بسکان و یوزان شکاری و باز و شاهین و جرغ و اله و سایر
 مرغان صیاد مباحست قال الله تعالی و ما علمتم من الجوارح مکلبین ازین آیه کریمه
 مستفاد می شود که جند شرط دارد و اول تعلیم یعنی این حیوانات (55^a) که صید بآن

AV VE AVCILIĞA DAİR XV. YÜZYILDA YAZILMIŞ BİR RİSÂLE: KİTÂB-I SAYD-NÂME

می کنند آموخته باشند و آنرا معلم خوانند و آموختگی سگ بآن باشد که سه نوبت او را بر صید دوانند و صید را بکیرد نخورد و نگاه دارد تا صیاد برسد چون سه نوبت جنین کرد معلوم شد که او صیادست و در باز و شاهین و مرغان برنده بآن باشد که هر گاه که جانوردار یکی ازین جانوران را بر صیدی اندازد چون باز خواند باز گردد و نزد جانوردار آید دوم ارسال یعنی هر گاه او را روان سازد برود و با غراء او هیجان باید سیم جراحی در صید ظاهر باشد ازین جانوران صیاد در هر موضعی که باشد از جسد صید و این دو شرط از آیه کریمه مستفاد می شود چهارم آنست که چون کلب یا جانوری دیگر را بر صید اندازد بسم الله الرحمن الرحیم (55^b) بگوید و بعد ترک نکند و دلیل بر تسمیه حدیث مصطفی است علیه من الصلوة افضلها حیث قال لعدی بن حاتم اذا ارسلت کلب المعلم و ذکر اسم الله فکل و ان اکل منه فلا تاكل الی آخر الحدیث و در مذهب امام شافعی رضی الله عنه تسمیه مستحب است و شرط حلیه نیست و دلیل شافعی حدیث براء بن غازب است که نقل از حضرت رساله منقبت صلی الله علیه و سلم می نماید قال علیه السلام المسلم بذبح علی اسما الله سمی اولم یسم یعنی مسلمانان ذبح با سماء الله می کنند خواه ن ام ببرد یا نام نبرد اگر ساییلی حنفی مذهب سوال کند و گوید ظاهر آیه کریمه قرآنی دلالت بر وجوب تسمیه می کند حیث قال جل جلاله ولا تاكلوا مما لم یذکر اسم الله (56^a) علیه و انه لفسق بس منزول؟ التسمیه حرام باشد جواب کویم او و انه لفسق او و حال است او عطف مناسب بلا غة قرآنی نیست بواسطه آنکه جمله ثانیه اسمیه خبریه است و جمله اولی فعلیه انشاءیه بس نهی در آیه کریمه مقید باشد بدان حال که ذبح فسق باشد و فسق در ذبحیه مفسر است در کتاب الله تعالی بما اهل لغیرالله یعنی بنام دیگری ندا کنند و ذبح کنند جنانجه عادت اهل جاهلیه بود که باسماء اصنام ذبح می کردند و چون بنام غیر الله نباشد نهی ازان منتفی شود و چون نهی منتفی شود حرمة منتفی شود بس چون حرمة منتفی شود حلال باشد دلایل مذهب آنچه بر خاطر بود قلمی شد والله اعلم بنا برین مقدمه اگر این جانوران صیاد صیدی را (56^b) نظر کنیم اگر مرغان برنده گرفته باشند مثل باز یا شاهین و بعد از آنکه گرفتند بعضی ازان خوردند آنچه بماند حلال است و توان خورد و اگر کلب گرفته باشد یا یوز و بعضی ازان خورده باشد حرام باشد و نشاید خورد و اگر صیاد برسد و صید زنده باشد او را ذبح باید کرد و اگر ذبح نکند یا آنکه کلب او را مجروح نکرده بلکه کلویش گرفته تا صید مرده یا آنک کلب معلم بشرکه کلبی غیر معلم صید را گرفته

FAHRETTİN COŞGUNER-SAİT OKUMUŞ

باشند یا آنک شخص مجوسی گرفته باشد خواه معلم باشد و خواه غیر معلم یا آنک کلب معلم صید را گرفته باشد اما صیاد در آن حین که او را بر صید می دوانیده بسم الله الرحمن الرحیم را ترک کرده بعمد در مجموع این صور صید حرام باشد (57a) (...). بدانک تعلیم کلب معلم یا آنک سه نوبت بر صید دوانند و او صید کند و نخورد و باز بآنکه باز خوانند باز گردد منقول بعضی صحابه کبار است رضوان الله علیهم اجمعین و ظاهر عبارت در کلب و باز است اما ح کلمش شامل امثال هر دو هست و توجیه این دو نوع تعلیم بدین دو سبب آنست که کلب در غایت حرص است بر اکل و باز در نهایت توحش و دوری از آدمی هر گاه که کلب ترک اکل کند و باز ترک توحش کند و باز گردد و از طریقه مالوفه خویش بدین طریق اجتناب نمایند دلالت کند بر تعلیم و الله اعلم و اختلاف کرده اند در آن که ترک اکل علامه تعلیم است مشروط بسه کرة هست یا نه روایتی از امام ابو حنیفه (57^b) و مذهب صاحبین شرطست و توجیه کرده اند که اگر کمتر از سه کرة باشد احتمال دارد و مشهور مذهب آنست که کلب سیر باشد اما هرگاه که سه نوبت ترک کند دلالت بر آن کند که عادت اوست زیرا که عدد سه را اخبار جهه؟ اخبار اختیار کرده اند و روایتی دیگر از امام ابو حنیفه آنست که ثبوت تعلیم منوط برای صیادست یعنی هرگاه که غالب ظن صیاد آن باشد که معلم کشته انرا معلم خوانند خواه ترک قلیل کند خواه کثیر و اگر کلبی بی آنکه او را کسی بر صید رها کند در عقب بدود تا او را بگیرد در میان دویدن مسلمانی او را زجر و آن کلب بزجر آن مسلمان منزجر شود و آن صید را بگیرد حلال باشد و اگر مسلمانی کلب معلم را بر صید (58^a) رها کند و درین حال که سک بر صید می دود مجوسی او را زجر کند یا آنک آوازی چند بر کلب زند و او را تحریص نمایند بر صید و آن کلب بزجر مجوسی منزجر شود یا آنک طلبش زیادت شود بعد از آن صید بگیرد آن حلال باشد و اگر مجوسی سکی بر صید دواند مسلمانی زجرش کند و آن کلب منزجر کشته بزجر او صید نماید آن صید حرام باشد و بدانک اگر کلب از صید اکل کند نخورد و اگر باز اکل کند بخورد بواسطه آنک ترک اکل در تعلیم کلب شرطست و در تعلیم باز شرط نیست و اگر مسلمانی کلب را بر صید دواند و اجنی برسد و صید را بگیرد و آن صید حلال باشد و اگر یک کس چند کلب را بر صید رها یا چند کس یک کلب را ارسال نمایند بر صید حلال باشد (58^b) (...). اگر کسی کویند در مذهب امام ابو حنیفه رضی الله عنه شرط حلیه ذبیحه تسمیه است اگر کسی کوسفند کسی²⁶ غصب نماید و

AV VE AVCILIĞA DAİR XV. YÜZYILDA YAZILMIŞ BİR RİSÂLE: KİTÂB-I SAYD-NÂME

ذبح کند و بسم الله الرحمن الرحيم بگوید ملک او شود و ذبیحه حلال باشد و نیز از قاعده مقرر است عند الحنفیه که تسمیه بر اول فعل حرام کفر است و غضب کردن کوسفند حرام است بس هرگاه بسم الله الرحمن الرحيم بر اول فعل حرام گفته باشد کافر شود و ذبیحه کافر حرام است بس چه گویند ملک او شود ذبیحه حلال باشد می گویند که بسم الله الرحمن الرحيم گفتن بر سیل تیمن و تبرک بر اول فعل حرام موجب کفر قابل است و درینجا تسمیه بر سیل تیمن و تبرک نیست بلکه جهه شرط حلیت است (...). ضابطه در مسایل تیر انداختن بر صید آنست (59^a) که اگر مردن صید بواسطه جراحت یقین باشد حلالست و اگر بواسطه ثقل یقین باشد حرامست و اگر سک واقع در مردن صید که بواسطه جراحت بوده یا بواسطه نقل حرامست بواسطه احتیاط اگر صیاد تیری اندازی بر صیدی و بسم الله الرحمن الرحيم گفت و آن صید بآن تیر مجروح شد و هلاک شد حلال باشد و گوشت آن توان خورد و اگر صیاد تیر بر صیدی اندازد و آن تیر بر صید محکم شود و غایب شود از نظر صیاد و بمیرد و صیاد که آن تیر انداخته طلب نماید تا او را به بیند حلال باشد و اگر از طلب آن متقاعد گردد بعد از آن علی سبیل الاتفاق بآن صید مرده رسد حرام باشد و اگر صیاد تیری انداخت مثل فاخته یا کبوتری صحرائی یا مثل آن و آن صید در آب افتاد و هلاک شد حرام باشد بواسطه آنک شاید که بواسطه (59^b) آب افتادن مرده باشد و نیز حرامست اگر تیری بر صیدی اندازد و آن صید بر کوه افتد یا بر بامی و از آن کوه یا بام بر زمین افتد و بمیرد و بخلاف آنکه اگر تیری بر صیدی اندازد و از هوا بر زمین افتد ابتدا و بمیرد آن صید حلالست و اگر صیاد به تیرکز و آن تیری است که که آنرا بپکان نمی باشد و عرب آنرا معراض میخوانند یعنی به پنهان میرود جانوری را بزنند و بآن کشته شود و حرام باشد بواسطه آنک جراحت بآن حاصل نمی شود بلکه حاصل می شود و اعتبار بجراحت است و اگر صیاد تیری بر صید اندازد یا بشمشیر صیدی را بزند و عضوی از اعضاء صید منقطع شود حلال باشد اما آن عضو را نشاید خورد و اگر صیاد صیدی را جنان (60^a) بشمشیر زند یا مثل شمشیر که آن صید بدو باره شود نظر کنیم اگر چهار دانک از تنه صید بر نیمه زیرش باشد آن صید به تمامه حلالست و اگر چهار دانک بر نیمه بالاست حرامست چراکه حیوة صید درین حالت غیر حیوة مذبوحست و اگر بدونیم شود جنین این مسئله در خلاصه مذکورست بدانک صید مجوسی و صید بت نیست و صید مرتد حرامست و اگر صیاد تیری انداخت بر صیدی و بآن تیر آن صید نیفتاد و

FAHRETTİN COŞGUNER-SAİT OKUMUŞ

مانده شد بعد از آن دیگری تیری بر همان صید انداخت و او را کشت آن صید از آن صیاد دوم است و حلالست و اگر صیاد اول که تیر انداخت صید را مانده کرده باشد که صیاد دوم تیر اندازد و بکشد حرام باشد لیکن ملک صیاد اول شود و صیاد دوم ضامن (60^b) قیمت آن صید مجروح باشد که بصیاد اول رساند والله اعلم (...). در بیان آنچه از حیوانات حلالست و آنچه حرامست قال الله سبحانه و تعالی قل احل لكم الطيبات بدانکه طعامهء طاهر حلالست و از درنده آنچه نیش دارد مثل شیر و بلنک و ببر و یوز و خنزیر و راسو و سک و کرک و شغال و کفتار بر مذهب امام ابو حنیفه رضی الله عنه حرامست و مانند اینها و از جانوران پهنده آنچه بجنکال جیزی میکیرند مثل شاهین و جرخ و باز و باشه و اله و امثال اینها حرامست و کلاغ سیاه و بیسه و کراچک بواسطه انک مردار خوارند حرامند و زاغ که آنرا غراب الزرع میخوانند باینها و منقار او سرخ است و در زراعتها کردد و دانه جیند حلالست بعضی از فقهاء شافعیه (61^a) رساله درین باب نوشته اند و فی الواقع حسب المقدور سعی نموده اند و از کتب مذهب تنقیح فرموده (اند) شکر الله تعالی سعیه فی الاسلام واصل مسئله بر قاعده مذهب امام شافعی رضی الله عنه بیان فرمایند و آنچه در مذهب امام ابو حنیفه رضی الله عنه و مذهب امام مالک و مذهب امام اح مد بن حنبل رضی الله عنهم اجمعین یا در مذهب یکی ازین ایمه خلاف فرموده اند بیان کرده و (...). را رمز امام ابو حنیفه داشته و (...). را رمز امام مالک و (...). را رمز امام احمد خلاصه رساله بیان کرده می شود تا نزد همکنان کیفیت این مباحث واضح کردد حیواناتی که حلالست بی خلاف در مذهب امام شافعی رضی الله عنه خلاف بعضی از اصحاب رمز الحمار الوحشی کور خر (61^b) الخیل اسب الضبع سوسمار کفتار الابل شتر البقر کاو والغنم کوسفند الظبی آهو الثعلب روباه الارنب خرکوش الیربوع موش دشتی البقر الوحشی کاو دشتی السمک ماهی (...). قمری الدبی موسیجه الیمامه کبوتر خانکی فاخته تیهو الورثان کبوتر صحرائی بربا؟ القطا اسفر و دکبل العصفور بنجشک الصعوه سیسلانک الزر زور سار النعام شتر مرغ الدیک خروس الدجاجه مرغ خانکی الحباری حزر؟ الکرکی کلنک الجراد بلخ؟ القبره ابو الملیح جکاوک شیرازیان زار خوانند ال دراج مرغان آبی که سفید نباشند حلالند حیواناتی که روایه اصح در مذهب شافعی آنست که حلالست خلاف (62^a) اصحاب رمز الدلق دله الوبر کوچکتر از کرپه دنبال ندارد و بعضی گفته اند که دنب کوچک دارد الدلدل خاربشت بزرک السمور السنجاب القتل؟ القاقم الحواصل ام

AV VE AVCILIĞA DAİR XV. YÜZYILDA YAZILMIŞ BİR RİSÂLE: KİTÂB-I SAYD-NÂME

جبين بره مال؟ القنفذ خاربشت كوجك ابن عرس راسو الجلاله كاو و كوسفند سرکين
خوار حيوانات دریایی که برغر صورت ماهی باشند حیوانات که آدمی با وی جمع شده
باشد که اصح آنست که حلال بخلاف اصحاب رمز غراب الزرع کلاغ کشت بعضی
که منقار سرخ دارد آنرا زاغ می خوانند الغداف الصغیر الرم ادى کلاغ کوجک خاکستر
رنک مرغان آبی که سفید باشند بلبل العندلیب هزار دستان الشقراق کلاغ سبز حیواناتی
که حلالند در مذهب شافعی خلاف اصحاب رمز (62^b) الخنزیر الکلب سک الحمار
خر البغل استر الاسد شیر الذیپ کرک النمر بلنک الفهد یوز البیر شتر خطایی القرد کبی
السمع بجه کرک از کفتار الذیپ خرس الحیه مار الفارة موش العقرب کژدم النساس
صیفی اند که بر بای می جهند الوزغ ماتورنک الغطاء ماتورنک سام ابرص نوعی از
ماتورنک الخنفسا خزوک القراد کنه الجعل سرکین کردان نبات وردان کرمها که از
نجاست پیدا شوند حمار قبان خر خاک الکحاء کرم یست که درریک می باشد الحربا
آفتاب پرست العنکبوت (...). البازی باز الشاهین معروف العقاب اله الغراب الابقع
کلاغ بیسه الحداءة کوشو البغائة مرغی بطی الطیران (63^a) الرخمة همای استخوان رند
ملاغب ظله مرغیست که با سایه خودبازی کند النسر کرکس الذباب مکس حیواناتی که
اصح آنست که حرامست در مذهب شافعی رضی الله عنه خلاف اصحاب رمز الفیل
ابن آوی شغال الهرة الاهلیه کره خانکی الهرة الوحشیه کره دشتی النمله مورجه
الصفدع کوک السرطان خرچنک التمساح نهنک السلحفات سنک بشت (...). در
مذهب شافعی رضی الله عنه خلاف اصحاب رمز الغراب الاس ود الکبیر کلاغ سیاه
بزرک العقق کراجک الخطاف برستوک الصرد مرغیست کوجک که شکار کنجشک
کند النحل زنبور عسل الهدهد شانه سر اللقلق الیبعاء طوطی الطاوس البوم الصوع نوعی
از بوم الهامة بوفه الصرارة (63^b) سریره الخفاش شب بره انمام این رساله شریفه مبارک
الابتدا محمود الانتها در ۵ ذی الحجة ۸۸۱ هجریه واقع شد مرتب هذه المسایل الداعی
للدولة السلطانیه خادم شریعة النبی المختار حلیل الله بن عبدالغفار فاضل الکرمانی اصلح
الله شانه

¹ Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa 385 numarada kayıtlı bulunan, Halilullah b. Abdülğaffâr Fazıl el-Kirmânî tarafından 881/1476 tarihinde yazılmış “Kitâb-ı Sayd-nâme” adlı Farsça el yazması risâlenin çevirisidir. Yazmada yer alan bazı hayvan isimlerinin Türkçedeki karşılıkları tespit edilemediğinden, şimdilik yazıldığı gibi alınmıştır.

- ² Kelime metinde مصطواً şeklinde yazılmıştır.
- ³ Burada müstensih, memduhunun ismini yeri muhtemelen farklı mürekkeple yazmak niyetiyle boş bırakmıştır. Dolayısıyla risâlenin sunulduğu veya sunulacağı Şehzâde'nin adını öğrenemiyoruz.
- ⁴ Ashab-ı Kehf'in yanındaki köpeğin adıdır.
- ⁵ Dinen yapılması uygun olan iş demektir.
- ⁶ Mantıksal ve dinî temelleri bulunan.
- ⁷ Kur'ân-ı Kerim, İbrahim Suresi, 14/34.
- ⁸ Sabah aydınlığının gerçekten başladığı zaman.
- ⁹ Kur'ân-ı Kerim, Maide Suresi, 5/2.
- ¹⁰ Kur'ân-ı Kerim, Maide Suresi, 5/96.
- ¹¹ Bütün müslüman bilgilerin bir konu üzerinde birleşmeleridir.
- ¹² Kur'ân-ı Kerim, Maide Suresi, 5/4.
- ¹³ İbrahim Canan, Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yay., Ankara 1990, C. 10, s. 267. Hadisin tamamı: "Terbiye edilmiş köpeğini besleme çekerek gönderdin mi, senin için tuttuğunu ye. Ancak köpek kendisi yemeye kalkmışsa onu yeme. Zira bu durumda ben, avı köpeğin kendisi için yakalamış olmasından korkarım. Eğer senin gönderdiğin köpeklere başka bir köpek karıştı da (hangisinin yakaladığı belli değilse) yine yeme."
- ¹⁴ Dinen yapılması sevap olan ve yapılmadığında günah olmayan işler.
- ¹⁵ İmâm Merginânî, el-Hidâye Şerhu Bidâyetü'l-Mübtedî, Kahire, 1965, IV, s. 63.
- ¹⁶ Kur'ân-ı Kerim, En'am Suresi, 6/121.
- ¹⁷ Kur'ân-ı Kerim, En'am Suresi, 5/3.
- ¹⁸ Malikî ve Hanbelî mezhepleri.
- ¹⁹ Boğazlamaya elverişli olan hayvan.
- ²⁰ Tesmiye: Allah'ın adının anılması.
- ²¹ Kur'ân-ı Kerim, Mâide Suresi, 5/4.
- ²² Çarh veya çarğ denen kerkenez kuşu.
- ²³ Buradaki ifadelere bütünlüklü bir anlam vermek için yeterli değildir.
- ²⁴ Himâr-ı kabbân ve har-ı hâk hakkında kaynaklarda bilgi bulunamadığından kelime anlamları verilmiştir. Ancak kurt türünden hayvancıklar olduğu anlaşılmaktadır.
- ²⁵ مصطواً: مصطواً
- ²⁶ Buradaki کسی fazla görünmektedir.